

Farkas Béla emlékezete ...

Annyi élő festőnk nem lehet, hogy ne tartsuk számon a halottakat. A művészet mulandósága túljut az emberi élet korhatárán és a művész halála után is élnek a képei. A test elporlad, az alkotás megmarad. Farkas Béla festőművés�ünk ma a képein keresztül hirdeti műveiben megvalósult igazát, a háború embertelenségét és az ember jogát a gondtalan életre.

Néhai jó Farkas Béla nem jár többé közöttünk. Ilyen sáros, esős bácskai őszben temettük el Palicson. Nem a város által felajánlott díszsírhelyen, mert az időben kevés becsülete volt piktornak, poétának életében, halálában. A szegényes hantok között, az ingyensoron kapott helyet és egészen véletlen, hogy nem jeltelen sírban nyugszik.

Az emléklása is olyan zilált és rendszertelen körülmények között következett be, amilyenben az időtájt éldegélt. József Attila vetett véget így az életének. Az orvosok ilyenkor latin szavakat írnak be a halál okául, mintha azzal az üdvösségnek tennének eleget, vagy talán csak a saját megnyugtatójukra szolgál az az anyakönyvi bejegyzés, hogy X. Y.-nak felborult a lelki egyensulya és depressziós állapotában követte el tetteit. Az bizonyos, hogy sem József Attilának, a költőnek, sem Farkas Bélának a festőnek nem volt meg az egyensulya, de igazolásukra szolgál, hogy az a kor, amelyben éltek nem adhatta meg az alkotó művés�nek kijáró testi lelki jólétet, amelyben az egyensuly biztosítható.

Októberi ködös estén bandukolt hazafelé, palicsi legénylakásával nem egészen egyirányban a villamos sinek mentén. Az utolsó villamos robogott a város felé, néptelen és kihalt úton száguldott és talán csengetni is elfelejtett Farkas Béla festőnek. Az este a szuronyrohamok előtt adagolt rumporciót előírás szerint fogyasztotta el és roppant bátorságot érezhetett a szívében. A kezei között gyertyacsonkot szorongatott, világitani szeretett volna abban a ködös őszi éjszakában, amely akkor a világot sötétítette.

A tudósítás, amely halála híret hozta, a villamosvezető védekezésén épült, aki jegyzőkönyvbe vallotta, hogy a szerencsétlenséget nem háríthatta el. Szerinte Farkas Béla nem ballagott, hanem dülöngött a sinek mellett és a csengetésre még inkább bólogatott. Mintha vonzották volna a sinek, lefeküdt közéjük pihenni. A már lefékezett villamos ütötte el és amikor a tizenöt húsz méterre vonszolt testét a mentők kivették a kezeik alól, már nem volt benne élet.

A lírai költő, az álomlátó, sejtelmes lány pasztellszíneket varázsló Farkas Bélánk nincs többé. Mostoha élete annyi bajt és bánatot okozott, hogy a lövészárkok rémülete dajkamesévé vált, és az első világháború iszonyata képtémává sűrűsödött. Ifjúkorában ismerte meg a „sturmok“ előtti alkohelmámort és azóta is az élet küzdelmeiben a rohamcsapat tagjaként nem tudott másként harcolni, csak akkor, ha véreireit átjárta az a zsongító érzés, amelyet a szesz foka szállít. Józansága a boldogtalanság bölcsőjeként ringott, ha nem ihatott, az volt az öröme, hogy készült a mulatozásra.

Bizonyára többre vitte volna, ha a szenvedély poklát meg nem ismeri. — Többre vitte volna? Viheti-e többre vajdasági festő Farkas Bélánál hiszen itt vannak a képei, amelyek annyira egyénien Farkas-képek, hogy az is, aki nem a szakember szemével nézi, az is megállapíthatja, hogy ebből a festőből nincs kettő, csak egyetlen egy és ezer közül is kijelentkező. Én magam sem vagyok szakértő, de szerettem Farkas Bélát és szerettem a képeiben megnyilvánuló modorosságát is. Egyéb jogcímen nincs a róla való megemlékezésre, csak az, hogy szerettem tévelygéseivel, gyengéivel együtt és az élet utain meggyalázva és félrelökve nekem is elsírta bánatát Keserves dolog volt, mert sérelmeiben egyedülálló gazságok érték, amelyek érzékeny lelkét nagy mértékben felkorbácsolták. Azonkívül gátlásain tette túl magát, mert igazán csak annak tudott panaszkodni, aki vele együtt poharazott. Így aztán megtörténhetett, hogy nagyon sok cimborá mellett alig volt barátja, és ez a hiányérzet néha a könnyekig érzékenyítette.

Mint aki a sinek közé esett... szavalta mámorosan a Kis gyermek panaszait, szerette a poros, boros Szabadkát de az ő labdája is elgurult itt, mint a költőé, sokszor érezte, hogy azóta nem ér az élet egy fabatkát...

Farkas Béla, megidézlek halálod és testi elmulásod évtizedes évfordulóján. Látod, úgy-e, hogy sírodon szerény kőlap hirdeti nevedet és hivatásodat amely átmeneti foglalkozásod megélhetést nem adott ugyan, de elmulást sem ad, mert a festő mindaddig él, amíg a képeit szeretik. A Te művedet az ideai tárlaton is kiállították és a bíráló így emlékezik meg rólad: „Farkas Béla művészetében, képalkotás szempontjából a dekoratív elemek játszanak döntő szerepet. Illusztratív tehetsége olajképein, pasztelljein és rajzain egyaránt megnyilatkozik. Meseszerűség, hangulatosság, a felületeket gyakran dekoratívan és ornemenszerűen egybefogó festői látásmód jellemzi művészetét, amelyben a valóság elemei mindig művészileg transzponálva jelennek meg. A valóságból való menekülés az álomvilágba egy elkepezett eszmenyített ideálvilágba — ezt fejezi ki Farkas Béla művészete.“

B. Szabó György írja rólad a fönti bírálatot, hozzátéve még, hogy külön bohém egyéniség voltál, tragikus sorsodban pedig a talajtalan alkotóművésznek mostoha kisebbségi sorsát és sorvadását látja.

Elmulásod dátuma, sorstragédiád utolsó felvonása 1941-ben játszódott le. Az ejtőernyős racsoló, pokhendi piperkőcök nem a te lövészárkod löporfüstjét szagolták, de rávetették magukat „a kulcspozíciókra“ és ebben a humánusnak nem mondható rendszerben Farkas Béla nem találhatta meg az alkotó művész helyét. Annyira nem, hogy elege volt minden közéleti és művészeti szereplésből, megölte a undor és a csömör, az egyetlen reménye megvalósításán érzett mélységes csalódás. Meggyőzően tett pontot az élete végére.

Pedig most szükség lenne a művészetedre. Ha „János vitéz“ dalművét Kacsóh Pongrác zenéjével és az általa tervezett diszletekkel adhatnánk elő, ha a tárlatokon újra látnánk a munkától mámoros Farkas Bélát, aki Te szeretted volna lenni... még tíz évet kellett volna élned, hogy lássad, nem volt érdemes meghalni...

Barátaid síremléket emeltek számodra, a Márványipar hitelezte a költségvetést és a kereskedelmi könyvekben valószínűleg megtehető, hogy a számla teljes összegéből még fennáll a tartozás egy része Hitelben vásárolt és még ki nem fizetett sírkő alatt nyugszol, ami pihenésedet bi-

zonyára nem zavarja meg, hiszen a hitelező nagyrabecsülte művészetet és tudta, hogy költők vásároltak a festőművésznek síremléket, tehát a követelés dubiózus. De szívesen adta és a részletekért soha sem zaklatta barátaidat.

Aztán nagyon sokan adósaidd maradtak egy egy képed árával. Hiszen csak a foglalót ittátok meg átadáskor áldomásként a csapszékek mélyén, ahol révedező szemmel és reszkető ajakkal fogadkoztál, hogy holnap kezded meg felvázolni életed főművét, megfested a Háború fogvicsorító Rémét és Balga Boldizsár élete címen megírod önéletrajzodat, minden szenvedéseden kacagva fog okulni az olvasód. Szeretted és szenvedted, mintha idegen planéta eltévedt lakójaként érkeztél volna városunkba és csak néha eszméltél fel arra, hogy ez így nem lesz jó, életed főműve nem készülhet el, életed regénye se lehetne — példaadás, hacsak nem az — elrettentő értelemben, az utánad következők számára.

És mégis itt vagy közöttünk néhai jó Farkas Béla, alkotásaidd között van néhány képed, amelyet az örök élet számára festettél. Ha van vezérmotívum a zene felépítésében, úgy a színek muzsikájában Te az eget és a fákat képviseled, ahol a felhők filharmonikus egységben zenélnek, és a fák ezüstcsengésű fugák és örökéletű futamok. A muzsikusok érzik a Te képeid mondanivalóit. Nekem ne higgy én szeretlek Téged és elfogult vagyok és leszek irántad. De amit azok írtak Rólád, akikkel mindig hadilábon álltál, azoknak hihetsz. Halljad csak: Idő 1935 Színhely: Irodalmi folyóirat. Beszél a folyóirat szerkesztője... és miket mond: „Töröld le homlokdrol a gondot és a verejtéket. Jőjj szebb világba, csak néhány percre, a meleg hangulatok s a képzelet színes országába. A mesék, a finom sejtések, a megérzések birodalmába. A te világból mitse hozz magaddal, csak tiszta szívedet, csupasz lelkeségedet és a bennedrejlő gyermeki bámuláson. — Jőjj, Farkas Béla vezet. Kréta a kezében, érzés a szívében, színek a lelkében. Oda varázsol el, ahol a bánat is szép, az öröm el nem múló és minden úgy van jól, ahogy van. Ahol muzsikál a falevél és a fák sejtelmes susogása boldog álomba ringat.“

Életem úgy alakult, hogy otthonomban nem maradt képed. De nehogy azt hidd, hogy nem viszem magammal a néhány nekemszánt kedves munkád színeit és hangulatát. Azt is tudom, hol őrzik és szeretik a képeidet, oda magam is eljárhatok és leülök a képeid elé és meleg emlékezéssel nézegetem Számomra a színeidnek üzenete van és hosszú ideje nélkülözött baráti beszélgetéseinket pótolja. Egyik képed: Hóviharban őrtálló katona. Verescsagin is megfestette, tiszta művészi eszközökkel, de ezen a képen Te dideregsz és a te testedet járja át a csontigtható hideg. Átélted és átszenvedted, megvalósítottad, színekedbe öntötted. És ha a két kép, amely egy témára készült világnagságot állít versenytársnak, az én tekintetem szívesebben szemléli az általad földolgozott variációt. Ismét egy másik képeden, őszi dombról ereszkedik alá a görnyedthátú lovas. Alakját a pára fátyla takarja útját köd lepi. Szürke felhők gomolya kíséri lovának nehezülő lépteit. Egyetlen fa, széltől tépázottan himbálja ágait.“ Így írja le egyik képedet az értékmérőd, és én is újra látom magam előtt, bár ez előtt sok-sok évvel láttam. „Nincs a képre több ráírva és mégis látod, hogy a lovas szívét bánat emészti. Szépséges asszonyát nem érhetette el, örökre elbúcsúzva tőle nekiindult az örök boldogtalanságnak. A zörrenő haraszt nem vigasztalja, varjú se káromja.“

Szépséges szerelmét nem érhetette el... úgy tudom, ezt a témát Sulhóf József dolgozza fel a festő életéből. Nem lesz teljes életregény de Farkas Béla boldogságának és bánatának ismertetése a kesergő szere-

lem zokogásával. Innen kezdve számíthatjuk Balga Boldizsár boldogtalan napjait, amelyek felváltva követték egymást a szabadkai otthon és az édesanyai gondozás szívetmelengető emlékeitől az újvidéki hadiszíngyet sátorlombbal befödött remetekunyhójáig.

„Éjszaka van — talán a régi Budán — ott a park szélén. Düledező petróleumlámpa világa kísérteties fényt szór a szélkuszálta kerítésre, a bokorra és a magányos nyárfára. Milyen kevés ez és mégis, mennyit mond, ha Farkas Béla adja elő. A bokor mögül — véled — most lép ki a remegő szerelmes pár. Halkan, félve lépkednek az avaron, titkuk az éjszakáé, minden csókuk imádság és emléke a fiatalok forró vérét kerget sátorlombbal befödött remetekunyhójáig.

„Hosszú gyalogút vezet a barnára dermedt dombon át,“ ismertetik a képedet. „Néhány fiatal, kopaszra cibált nyárfa mered az égnek. A sötét menybolton néhány bodor futófelhő és semmi más. Mégsem lehet betelni a nézésével.“ Szinte érezni, hogy a vándor alakja most tűnt el a messzeségben, de a bánata elkísérte útján és belengi az elvesző lábanyomát...

Életed során nemcsak képeket festettél, hanem lelkedből lelkezett lírai sorokat írtál, csordultig megtelt szíved csurrant papírra és ezek az írások nem érdemelték papírtemetőt. Régi újságokból gyűjtjük majd össze őket, tartozunk veled megbecsülésednek, hogy megmutassunk Téged, hogy látva lássanak, mindazok, akik életed vége felé nem köszöntek vissza az elzüllöt piktornak. Nem köszöntek vissza, mert várták, hogy előre köszönj nekik, amit Te inséged keserű napjaiban se tettél meg. A szomorúak és szegények szeretője és festője voltál, népszerűsítetted a művészetet és sok képed pusztult el proletár otthonok nélkülözésében.

Összeomlott azoknak a világa, akik miatt fiatalon a halálba menekültél. Ha ecseted megmaradt volna, nemcsak az olcsó kréta, hanem az olaj az aquarell és a tempera is bemutathatta volna művészetedet, amelynek szívérványszíneiben lelkedet fűrésztötted. Halálod után nem kaptál végleges osztályzatot, ami nem könnyű feladat, de helyed biztosítva van a festőművészeink galériájában, fémjelzett képeid ára magasabb, mint valaha is álmodhattad, mindez azonban nem a hálás utókor műve, hanem pénzhajszja az elhunyt művész elkésett megbecsülése címén.

Képei nagy részét mámorban festette, vizuális kompozíciói a valóságon messze túlviszik a témájában elmélyedő művészt és ezek a szürreális képei mégis teljes művészi egyéniségről, egyéni témaválasztásról és mesterségbeli biztonszágról tanuskodó értékes festőről adnak számot. Ez az oka, hogy művészetének ismerői képei között nem tévednek el, sőt az évszám nélküli, szignálatlan festményeit is felismerik, mint időben és térben talajátvesztett, de mégis jellegzetesen egyéni művésznek a munkáját.

Tanulmányai elején, mint ösztöndíjas művészjelölt több külföldi képtárat bejárt. Minden értéket nagyrabecsült, művészetében azonban

nincs elődje. Eltévedt önmagát adta, a világháború idegtépő szurony-rohamainak visszaemlékezéseit, a testvérré vált bajtársnak hősi halálát és az örökös Öszt, amelynek hangulatával élte le az életét. Az elmúlásnak és fájdalomnak Farkas Béla szomorú színeivel hivatott festője, ahogyan zenei eszközökkel Chopin hozza lelkünkhez közel a szív mélyére rejtett hangtalan könnyeket.

Képeit pályája elején aprólékos műgonddal tervezte meg. Boldogtalan házassága, elválás és sírígtartó eszményi szerelme egy asszony iránt, akit reménytelenül szeretett — kísérte végig azon az életúton, ahol már az összeomlás fekete árnya meredt feléje és a csapszékek borgőze mellett még kártevőbb narkotikumok hálójába került, azokkal bűjtatta el kínzó bánatát. Képeit igen gyakran néhány baráti szóért, pár pohár ital ellenében kocsmái cimboráknak adta el, akik részegségük mámorában is megérezték, hogy az a lázas szemű, csapzott hajú, furcsa beszédű piktor tévedésből került közéjük és igazságtalan sors a teremtő művész számára, hogy legbensőbb álmait és megálmodott, lerögzített színeit külvárosi kocsmák búfelejtő italára cserélje be. Farkas Béla művészete dekadens életének minden állomását a szépet szerető, a forma és arányérzékét mindig szem előtt tartó és a legbódultabb önefeledtségében is szivárvány felé törekvő gazdag színérzékét mutatja be.

Akik Farkas Bélát ismerték és baráti közelségébe jutottak, azokat teljesen egyénisége hatásába vonta. A nagybányai festőtelep sok művész-társa ismerte és szerette meg a szertelenségében és különtségében is nagyszerű embert, aki Csók Istvánnak kedvenc tanítványa volt, Zádornak és Feszty Masának kortársa, aki a tanulmányai elején Glatz Oszkár és Márfy Ödön finoman megtört tompafényű őszi tájait és bravúros erejű, mégis csodálatosan egyszerű képeit szerette. Gazdag koloritú anyagában a borongó színeknek és az őszi hervadásnak ezernyi árnyalatát álmolta meg. Keretbe nem zárható lénye, művészi szabadsága nem skatulyázhatta be Farkas Bélát a századvégi impresszionizmus vagy a világháború utáni kavargó iramban keletkezett izmusok követőjeként. Nélkülözése és szegénysége egész élete során csak a kréta olcsó anyagát adta a kezébe, de ha pasztellel is, a színek szerelmese, csodát művelő árnyalatok megteremtője, tündérmesék tolmácsolója volt. A „Nagy képet“ az örök témát nem alkothatta meg, de képtermésén átvonul szomorú életének minden emlékezetes szakasza, belső vívódásokat és utkeresést nem árul el, bár a művész álomképe örökre benne vajúdott, élete végéig megfestenie mégsem sikerült.

Farkas Béla pályafutása konok következetességgel jelölte meg életútjának a boldogtalanságot. Jellegzetes stílusa képeinek külön ismertetőjele és aki művészi megnyilatkozásait figyelemmel kísérte, minden nehézség nélkül megállapíthatja, hogy Farkas Béla képét látja maga előtt. Nem volt elődje, követésre kiválasztott példaképe, amint utódja se lett tanítványai közül egyik sem örökölte bizarr színekben tobzódó egyéni meglátásait, azokat a felhőket és azokat a fákat, amelyeket csak ő láthatott olyan sejtelemszerűen és örökölt meg szomorú életé árán.

Témaválasztásában borulátó. A világháború lövészárkától a szöges drótakadály halálraszánt őrszeméig visszaálmodta vitustáncos víziókban azt a poklot, amelynek tornácán ifjúkorában eljegyezte magát az idegcsillapító narkotikumok legveszedelmesebbjével: az alkohollal.

Művészi célkitűzésével és feladatainak megvalósításával egyéniségének megfelelő keretet teremtett, kompozíciói még élete végén is zárt egységet képeznek. Művészi attitűdjén látható törések elvett életének fájdalmas emlékü állomásai. Farkas Béla megfestette a maga Don Ki-

hótját és a távolból fenyegetően felbukkanó szélmalom ellen, mint be-
vehetetlen erőd ellen a saját reménytelen küdelmét vívta meg és a io-
vag sisakrostélya alól az ő szenvedő arca tárul elénk. Őszi tájon, csupasz
ágon didergő varjak, felhős égen szürkéskéken a bánat borúja telíti a
képet. Az árvaságot és az embertelen egyedüllétet festői eszközökkel
panaszosabban, művészibb tolmácsolásban senki nem érzékeltette. Leg-
szívesebben illusztrációkat diszleteket, balett és opera kulisszákat fes-
tett volna, de az ő diszlettervei és grandiózus elgondolásai nem készül-
tek el. Allan Edgar Poe versében megszólalt a refrén „S szól a holló:
soha már ..“ Farkas Béla lelkét háborító hollója makacsul ismételte
dinden elhatározásakor, amellyel a józan rendhez akart visszatérni és
szakítani káros szenvedélyeivel: Soha már. . .

Bíráloi akadtak elegenden. Bűnéül rótták fel, hogy rajza elnagyolt, el-
mosódó színei ibolyántúliak, valószínűtlenek, témája eliszaposodott,
amellett sok kompozícióját kedvenc képett variánsokban is megfestette.
Minden vétke mellet művészegyéniség volt, az egyetlen és soha vissza
nem térő individuum, akinek halálával árván maradt palettáját senki
sem veheti át.

L é t m á n y i I s t v á n